પ્રવચન નં. ૩૨ ગાથા – ૮ તા. ૧૨-૭-૭૮ બુધવાર, અષાઢ સુદ-૭ સં. ૨૫૦૪

આઠમી ગાથાનો ભાવાર્થ છે ને ? ભાવાર્થ હૈ. પંડિત નથી આવ્યા ? (શ્રોતાઃ– પંડિતજી ભાવનગર ગયા છે) ભાવનગર ગયા છે.

કયા કહેતે હૈ ? “ લોગ શુદ્ધનયકો નહીં જાનતે ” અર્થાત્ લોક સામાન્ય જન વ્યવહારી હૈ, વો ધર્મી પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય ધર્મી જો શુદ્ધનયકા વિષય વો જાનતે નહિ. વસ્તુ જો અખંડ હૈ, અભેદ હૈ, ચૈતન્યસ્વરૂપ જિસમેં પર્યાયકા ભેદ ભી નહિ, એ ચીજકો લોક જાનતે નહીં, “ ક્યોંકિ શુદ્ધનયકા વિષય તો અભેદ એકરૂપ વસ્તુ હૈ, ” શુદ્ધનયકા વિષયકો નહીં જાનતે (એ) શુદ્ધનયકો નહીં જાનતે. ક્યોંકિ શુદ્ધનયકા વિષય અભેદ એકરૂપ વસ્તુ છે. એકરૂપ, અભેદ એકરૂપ, ઉસમેં પર્યાયકા ભેદ નહિ, રાગકા સંબંધ નહિ, સંયોગકા સંબંધ નહિ. આહા ! (શ્રોતાઃ– એ તો ત્રિકાળસ્વરૂપ છે.) એ વર્તમાન, એ ત્રિકાળી વસ્તુ, ત્રિકાળ કહેનેમેં આતા હૈ પણ વર્તમાનમેં અભેદ અખંડ વસ્તુ. આહાહા ! એકરૂપ વસ્તુ વર્તમાનમાં એમ. વર્તમાનમેં એકરૂપ અભેદ એકરૂપ વસ્તુ, ઉસકો તો વ્યવહારીજન અનંતકાળમેં અભ્યાસ નહિ તો જાનતે નહિ. હૈ ? એ અભેદ એકરૂપ વસ્તુ ત્રિકાળ, ત્રિકાળ એ બી એક લાગુ, પણ વસ્તુ હૈ બસ, એકરૂપ સામાન્ય, ધ્રુવ. આહાહા !

“ કિંતુ વે અશુદ્ધનયકો હી જાનતે હૈ ! ” વ્યવહારનયકો જાનતે હૈ ઐસા, નહિ કહેકર અશુદ્ધનયકો જાનતે હૈ, અશુદ્ધનય કહો કે વ્યવહાર એટલે કયા કિયા ? કે વસ્તુ જો હૈ એકરૂપ અભેદ અખંડ, ઉસકો અજ્ઞાની અનાદિસે પરિચય નહિ અભ્યાસ નહિ, વ્યવહારીજન ઉસકો જાન સકતે નહિ. વો તો અશુદ્ધનયકો જાનતે હૈ, રાગકો ને ભેદકો એ જાનતે હૈ. ભેદકો જાનતે હૈ કે ભાઈ આ જ્ઞાન એ આત્મા, જ્ઞાન એ આત્મા, જાને તે આત્મા ઐસા ભેદ, ભેદ કરકે જાનતે હૈ. સમજમેં આયા ? કિન્તુ અશુદ્ધનયકો હી જાનતે હૈ ઐસા લિયા, એ તો ભેદકો હી જાનતે હૈ ભેદસે અભેદ કયા ચીજ હૈ ઉસકો જાનતે નહીં. આહાહા !

“ ક્યોંકિ ઉસકા વિષય ભેદરૂપ અનેકરૂપ પ્રકાર હૈ ” અશુદ્ધનયકા વિષય ભેદરૂપ અનેક પ્રકાર હૈ. જોયું ? શુદ્ધનયકા વિષય અભેદ એકરૂપ હૈ તો અશુદ્ધનયકા વિષય ભેદ અનેકરૂપ હૈ. સમજમેં આતે હૈ ? આ તો વિષય સૂક્ષ્મ હૈ.

‘ ઇસલિયે વ્યવહારકે દ્વારા હી પરમાર્થકો સમજ સકતે હૈ ’ એ કારણે એ અશુદ્ધનયકો નામ ભેદકો જાનતે હૈ અનેક પ્રકાર હૈ ઉસકો જાનતે હૈ, અભેદ ને એકરૂપ વસ્તુકો જાનતે નહીં. ઉસકો વ્યવહારસે, વ્યવહારકે દ્વારા હી પરમાર્થકો સમજ સકતે હૈ, ભેદદ્વારા પરમાર્થકો સમજ સકતે હૈ. આ જ્ઞાન તે આત્મા, દર્શનકો પ્રાપ્ત થાય એ આત્મા, ઐસા ભેદ કરકે સમજ સકતે હૈ... કયા કહેતે હૈ ? કે આત્મા તો અભેદ હૈ, એક અખંડ અભેદ હૈ વસ્તુ પણ વો અભેદકો જાનતે નહિ તો ઉસકો સમજાયા કે દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો જે પ્રાપ્ત હો ભેદસે સમજાયા. દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો જે પ્રાપ્ત હો, એ આત્મા, સમજમેં આયા ? આહાહા ! આવી છે વાત. વ્યવહારકે દ્વારા હી, વ્યવહારસે નિશ્ચય હોતા હૈ એ પ્રશ્ન અહિંયા નહિ. ફક્ત વ્યવહારસે ભેદસે અનેક પ્રકાર બતાનેસે

અભેદ એકરૂપકો જાનતે હૈ, ભેદસે અનેક પ્રકારસે એક ચીજકો ઉસમેં ભેદ નહિ છતાં ભેદ બતાકર કે ભાઈ જો જ્ઞાન તે આત્મા, જ્ઞાનકો પ્રાપ્ત હો એ આત્મા. ઐસે જ્ઞાનકા ભેદ કરકે બતાયા. તો વો જાણે કે હા, વો જાનનેવાલા જ્ઞાન, જ્ઞાન એ આત્મા, તો વ્યવહારકે દ્વારા, ભેદકે દ્વારા અભેદકો સમજ સકતે હૈં. એ કારણ વ્યવહારસે સમજાનેમેં આતા હૈ. આહાહા ! આવી વાત છે. એ વ્યવહાર કયા ? કોઈકો તો દયા પાળ સકતે હૈ ને વ્રત કર સકતે હૈ ને ભક્તિ કર સકતે હૈ એ વ્યવહાર દ્વારા, એ બાત અહિંયા હૈ નહીં. અહિંયા તો એક વસ્તુ અભેદ અખંડ તત્ત્વ હૈ આત્મા, ઉસમેં ભેદ હૈ નહિ. ગુણ અનંત હૈ, છતાં અનંત ગુણનું રૂપ અભેદ એક ચીજ હૈ, તો અભેદકો અનાદિ કાળકા અભ્યાસકે અભાવમેં જાણ સકતે નહિ તો ભેદકો સમજાના પડે કે ભેદ આયા એ વ્યવહાર આયા, ભેદકે દ્વારા વ્યવહારકે દ્વારા કે જો ભાઈ અંદર આત્મા જો હૈ ને ? આ જાને હૈ ને ? જાને હૈ ને ? જ્ઞાન એ આત્મા. ઐસા ભેદ કરકે વ્યવહાર કરકે અભેદકો બતાયા. વ્યવહાર કરતે-કરતે અભેદ હોગા એ અહીંયા પ્રશ્ન હૈ નહીં. વ્યવહાર આચરણ કરતે નિશ્ચય હોગા એ અહિંયા પ્રશ્ન હૈ નહિ.

અહિંયા તો ઉસકો અભેદ ચીજકો નહીં સમજતે તો ભેદ દ્વારા, ઉસમેં હૈ ગુણીમેં ભેદ હૈ પણ અભેદ તરીકે હૈ, ઉસકો ભેદ બતાકર, ભિન્ન બતાકર કે જાનનેવાલા, પહેલેમેં તીન (ભેદ) લિયા થા. સાતમી ગાથામાં અહિંયા એક જ્ઞાન જ લિયા, હવે. આહાહા ! સમજમેં આયા ? એ તો એનો એ જ વિષય છે એને વિષય તો એને એ, પણ એને એ ટૂંકામાં બતાયા. યહાં વ્યવહારકે દ્વારા કહેનેમેં આયા કે પરમાર્થકો, પરમાર્થકો એટલે વસ્તુ જે અખંડ અભેદ ચૈતન્ય તત્ત્વ, જિનતત્ત્વ જે વસ્તુ અનાદિ એકરૂપ વસ્તુ હૈ, ઉસકો એકરૂપકો નહિ જાનનેવાલેકો અનેક નામ ગુણાદિ ભેદકે દ્વારા ઉસકો અભેદકો બતાતે હૈ ઐસા વ્યવહાર આયા બિના રહેતે નહીં, સમજમેં આયા ? છતાં વ્યવહારકા અનુસરણ કરને લાયક નહીં. ભારે ભાઈ આ. આહાહા !

મોટી તકરાર આ ગાથામાં ચીમન ચકુ હતો એણે આ કાઢ્યું 'તું જુઓ આમાં વ્યવહાર છે. પણ કયા કીધું, વ્યવહારસે કીધું ? વ્યવહારસે તો ભેદસે સમજાના પણ એથી ભેદસે સમજેગા, માટે રાગની ક્રિયા કરે તો સમજેગા ઐસે અહિંયા બાત હૈ નહીં, અહિંયા તો અખંડ એક રૂપકો જે નહિ જાનતે હૈ, તો જ્ઞાન, આ જાનતે હૈ ને, જાનનેવાલા ગુણ હૈ એ જ્ઞાન એક આત્માકા એ આત્મા હૈ, રાગ એ અણાત્મા હૈ, શરીર એ અણાત્મા હૈ, ને જ્ઞાન એ આત્મા હૈ, ઐસા ભેદ કરકે બતાયા, પણ બતાના હૈ અભેદ. ભેદસે બતાના (હૈ) અભેદ, તો ભેદ સૂનકર ભેદકા આશ્રય લેના નહિ હૈ, સુનનેવાલેકો ભી ભેદસે અભેદકો જાનના, જાનના હૈ. આહાહા ! આવો ઝીણો માર્ગ. આ સામાયિક કરો ને પડિક્કમણા કરો ને ફલાણુ કરો ને ભક્તિ કરો ને થઈ રહ્યું. લ્યો આહાહા ! એ તો અનંતબૈર કિયા ભાઈ એ કોઈ ચીજ નહીં.

અહિંયા વ્યવહાર દ્વારા આમ, ગુણી જો એકરૂપ અભેદ હૈ ઉસકો ભેદકે દ્વારા જનાના ઇતના વ્યવહાર બિચમેં આયા બિના રહેતે નહિ. પણ વ્યવહારસે જાનનેમેં આનેવાલી તો ચીજ અભેદ હૈ. આહાહા ! વ્યવહાર વ્યવહારકો જણાતે હૈ ઐસા નહિ. વ્યવહાર જણાતે હૈ ઉસકો (અભેદકો) સમજમેં આયા ? આવો માર્ગ હજી તો આ સમ્યગ્દર્શનકી વાત ચલતી હૈ.

સમ્યગ્દર્શન જિસકો પાના હૈ, ઇસકો ભેદસે પહેલે સમજાના પડે, કે જુઓ ભાઈ વસ્તુ જો

ત્રિકાળી હૈ એ જ્ઞાન તે ' આત્મા ' હૈ, દૃષ્ટિ ત્યાં લગાવો, જ્ઞાન એ આત્મા હૈ, તો જ્ઞાન ઉપર દૃષ્ટિ લગાવો ઐસા નહિ. સમજમેં આયા ? આહાહા ! આ જાનન, જાનન, જાનન જે ભાવ હૈ એ આત્મા એમ કરીને તેરા લક્ષ દ્રવ્ય ઉપર જાના પડેગા. જ્ઞાનસે બતાયા પણ જ્ઞાન ઉપર લક્ષ રખના ઉસકો એ માટે બતાયા હૈ નહિ. સમજમેં આયા ? જ્ઞાનસે આત્મા બતાયા પણ જાનનેવાલેકો, જ્ઞાનમેં રૂકને (કે લિએ) બતાયા ઐસા નહીં. એ જ્ઞાન તે આત્મા. આહાહા ! ત્યાં જા. ઐસા ભેદ દ્વારા અભેદકો સમજાયા, આહાહા ! આ વિષય. (શ્રોતાઃ– બતાનેવાલેકા તો ઉપકાર માના ચાહિએ ને) એ વળી દૂસરી બાત હૈ, એ તો ઉસકા વિકલ્પ આતા હૈ, એ વળી દૂસરી બાત હૈ. પણ ચીજ ક્યા હૈ ? ચીજ જો હૈ યે તો એકરૂપ અભેદ હૈ તો અભેદકો તો સમજે શી રીતે ? આત્મા અભેદ હૈ, આત્મા એક હૈ, પૂર્ણ હૈ, પણ એ સમજે શી રીતે ? તો ઉસકો ઐસા બહોત બહોત ટૂંકામે કહેનેમેં આતા હૈ, તો કે જ્ઞાન તે આત્મા. સમજમેં આયા ? મૂળ તો પાઠમેં તીન લિયા હૈ, આહાહા ! વ્યવહારકે દ્વારા હી પરમાર્થકો સમજ સકતે હૈ, ભેદસે એટલે દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો જો પ્રાપ્ત હોતા હૈ એ આત્મા, હૈ તો ભેદ દર્શન જ્ઞાન, રાગકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ કે નિમિત્તકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ એ બાત તો અહિંયા હૈ નહિ. દર્શન જ્ઞાન–જિસમેં રુચિ, જ્ઞાન ઔર સ્થિરતા ઉસકો જો પ્રાપ્ત કરે એ આત્મા. તો ભેદસે બતાયા અભેદ, ભેદ ઉપર લક્ષ કરાનેકો નહીં, ભેદ ઉપરસે લક્ષ છોડકર અભેદહી દૃષ્ટિ કરાનેકો. દેવીલાલજી ! આવી વસ્તુ છે.

(શ્રોતાઃ– ભેદ પહેચાને તબ અભેદ પહેચાનેને) એ બાત અહિંયા હૈ નહિ. ભેદ પીછાનના એ પ્રશ્ન અહિંયા હૈ નહિ. ભેદસે અભેદ બતાના હૈ. જ્ઞાન તે આત્મા માટે જ્ઞાન પહેલાં જાનના એ તો વ્યવહાર હૈ એ તો આયેગા પીછે, પણ વો તો વ્યવહાર કિસકો ? જે જ્ઞાન તે ' આત્મા ' ઐસા આત્માકા અનુભવ હુવા વો તો પરમાર્થ શ્રુત કેવળી એ (ગાથા) નવ દસમાં આયેગા, અને જ્ઞાન તે આત્મા, એ જ્ઞાનકો જાનેં એ વ્યવહાર હૈ એ વ્યવહાર શ્રુતકેવળી હૈ, પણ વો દૃષ્ટિ હુઈ ઉસકો. આહાહા ! ઝીણી વાત બહુ છે.

અહિંયા તો હજી આઠમી ગાથા ચાલે છે ને ? આઠમીમાં તો ત્રણ બોલ લિયા હૈને ? દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે જો પ્રાપ્ત હોતા હૈ એ આત્મા ઐસા નહીં કહા, કયા કહા ? દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે પ્રાપ્ત હો એ આત્મા ઐસા નહીં કહા પણ જે આત્મા દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, એ આત્મા. આહાહા ! " ને " અને " એનાથી ", ઇતના ફેર દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ એ " જે ", દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર, રાગકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ એ બાત તો હૈ નહીં. દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ ' જે ' ' તે ' આત્મા, દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ એ આત્મા ઐસા નહીં. સમજમેં આયા ? બહોત ફેર ઊગમણા આથમણા ફેર હૈ બેયમેં, કલ કહા થા રાત્રિકો નહીં ?

વસ્તુ, રાગ હો, ધર્મી જ્ઞાનીકો ભી રાગ તો હોતા હૈ રાગ હોતા હૈ વિષયકા રાગકા આદિ હો પણ વો ચીજ તો દુઃખરૂપ હૈ, હેય હૈ, પણ (સાધકકો ભી) આતે હૈ, પણ એ તો હેય હૈ, વો તો દૂસરી બાત. પણ અહિંયા આત્મા દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ જે, ' જે ' એટલે આત્મા. દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ તો એ ભેદસે બતાયા. આત્મા દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ એ ' આત્મા '. ' આત્મા ' દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ એ ' આત્મા ' ઐસા નહીં. સમજમેં આયા ? (શ્રોતાઃ– દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર કો આત્મા પ્રાપ્ત કરતા હૈ) ઈ આત્મા

દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ, પર્યાયમેં વો આતા હૈ, એ પર્યાયમેં એ બતાતા હૈ દ્રવ્યનેને ! પર્યાય ઉપર લક્ષ કરાના નહિ, કે દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે પ્રાપ્ત હો યે આત્મા, તો તો દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકા લક્ષ કરે તો એ તો પર્યાયકા લક્ષ હુઆ. સમજમેં આયા ? ઝીણી વાત હૈ ભાઈ.

આ તો પહેલી ૧૨ ગાથાઓ તો પીઠિકા હૈ સારા (આખા) સમયસારકી ! એ આત્મા પૂર્ણાનંદ એકરૂપ વસ્તુ હૈ ને વસ્તુ ! એ તો અભેદ ને એકરૂપ હૈ. ઉસકો નહિ જાનનેવાલેકો ઇતના ભેદ બતાયા કે " જે " એટલે આત્મા, દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો એ આત્મા. તો ઉસકા લક્ષ તો આત્મા ઉપર હૈ, દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હુઆ વો આત્મા. ચંદુભાઈ ! આહાહા ! (શ્રોતાઃ- ' જે ' પર સારા વજન છે) " જે " દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ. ' જે ' ત્યાં દૃષ્ટિ. આહાહા ! અને ' જે ' દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ, ઐસા નહીં. આહાહા ! તો ઉસકી દૃષ્ટિ પર્યાય ઉપર રહી. ઉસસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ, ઉસસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ, અને આ તો ' જે ' દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રને પ્રાપ્ત હુઆ તે આત્મા. સમજમેં આયા ? સમયસાર ગૂઢ વસ્તુ હૈ. આહાહા !

ભેદ કરકે બતાયા તો ઇતના કે એ અભેદ ચીજ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હોતી હૈ. આહાહા ! એ ચીજ આત્મા. બહુમાંય બહુ ટૂંકામેં કહેતે હૈ તો ઇતના તો કહેના પડે કે આગળ લેગા તો એ ત્રણમેંસે એક લેગા વળી. આ તો તીન લિયા હૈ પીછે એક લેગા. જ્ઞાન તે આત્મા, નવ-દશ (ગાથામાં) આહાહા ! રાગ હોતા હૈ, સમકિતીકો-જ્ઞાનીકો ભી રાગ આતા હૈ, પણ હૈ રાગ દુઃખરૂપ, હેયરૂપ, આકૂળતારૂપ. ઉસસે આત્મા જાનનેમેં આતા હૈ, એ તો પ્રશ્ન હૈ હી નહીં ઔર વો દુઃખકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ એ આત્મા, એ ભી નહિ. દુઃખ શબ્દે રાગસે આત્મા પ્રાપ્ત હો એ તો નહીં. પણ આત્મા રાગકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ એ આત્મા નહિ. સમજમેં આયા ? રાગકો પ્રાપ્ત જે હો તે આત્મા એ નહિ ઔર રાગસે પ્રાપ્ત હો આત્મા એ નહીં હવે દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે પ્રાપ્ત હો આત્મા એ નહીં. આહાહાહા ! ગજબ વાત.

જુઓ તો વાણી આ સિદ્ધાંત કહેવાય. વીતરાગની વાણી આ કહેવાય. આહાહા ! દિગંબર સંતો એ તો કેવળજ્ઞાનના કેડાયતો, કેવળજ્ઞાન રેડયા હૈ એકલા. આહા ! કિતના સ્પષ્ટ હૈ, કે જે આત્મા રાગકો પ્રાપ્ત હો એ આત્મા ઐસા કહા નહીં. નવરંગભાઈ ! ઔર રાગસે આત્મા પ્રાપ્ત હો ઐસા કહા નહિ. હવે દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે પ્રાપ્ત હો ઐસા કહા નહિ, પ્રેમચંદજી ! બહુ ધ્યાન રાખનેકા આ સમજનેકી ચીજ હૈ. આહાહા ! પીછે જ્ઞાનીકો રાગ હો પણ જ્ઞાનીકી દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર હૈ એ સિદ્ધ કરના હૈ. સમજમેં આયા ? અને અજ્ઞાનીકો ભી દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર લગાના હૈ, એ અહિંયા સિદ્ધ કરના હૈ.

ભેદ પાડ કરકે કે આત્મા દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો, ' જે ' દ્રવ્ય, ' ' જે ' વસ્તુ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો એ આત્મા. તો ત્યાં દૃષ્ટિ તો દ્રવ્ય ઉપર લગાના હૈ અને દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે પ્રાપ્ત આત્મા તો ત્યાં દૃષ્ટિ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર (પર્યાય) ઉપર જાતી હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? એ નવરંગભાઈ ! શું કઠણ લાગ્યું હવે આમાં ? પાણી ગળવાનો ભાવ છે રાગ એ આત્મા પ્રાપ્ત કરે એ ના પાડતે હૈ એમ કહેતે હૈ. આહાહા ! રતિભાઈ ! ભાઈનો પ્રશ્ન હતો પહેલે ? ક્યાંની કયાં ચાલી ગઈ વસ્તુ. આહાહા ! ભગવંત તું ક્યા હૈ ? કે મૈં તો હૂઁ અભેદ પણ એ જિસકો અભેદકા ખ્યાલ નહિ, અભેદકા અનુભવ નહિ, અભેદ કો પહોંચ સકતે નહિ. ઇસકો કયા કરના ?

કયા, કઈ રીતે સમજાના ? એ આ રીતે સમજાના. જે વસ્તુ જે અભેદ હૈ ભેદકો પ્રાપ્ત હોતી હૈ, આહાહા ! પ્રાપ્ત હોતી હૈ ભેદકો, દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો, ભેદસે અભેદ પ્રાપ્ત હોતા હૈ ઐસી બાત નહિ. દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે આત્મા પ્રાપ્ત હો ઐસા નહીં લિયા. ફક્ત, દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો જે પ્રાપ્ત હોતા હૈ, અભેદ ચીજ હૈ એ ભેદમેં પરિણમન જે હોતી હૈ. આહાહા ! તો એ પરિણમન દ્વારા અભેદકો બતાયા. જોર તો ત્યાં દીયા હૈ પરિણમન દ્વારા એ પરિણમન કરનેવાલા ‘ જે ’ હૈ ‘ એ ’ આત્મા. તો એ આત્મા ઉપર દૃષ્ટિ લગાયા હૈ પરિણમન કરનેવાલી ચીજ હૈ વો આત્મા કહે તો તો પર્યાય ઉપર દૃષ્ટિ હુઈ, એ આત્મા તો ત્યાં હૈ નહિ. આહાહા !

અતઃ વ્યવહારનયકો પરમાર્થકા કહેનેવાલા જાનકર, પરમાર્થકા કહેનેવાલા જાનકર, પરમાર્થકા પ્રાપ્ત કરાનેવાલા જાનકર ઐસા અહીં નહિ. આહાહા ! પરમાર્થકા કહેનેવાલા જાનકર ઉસકા ઉપદેશ દિયા જાતા હૈ. આહાહા ! કોઈ ઉપાય નહીં દૂસરા, અખંડ આનંદ પ્રભુ અભેદ એકરૂપ ચીજ અને જિસકી દૃષ્ટિમેં અભેદ આયા હૈ તો ઉસમેં ગુણ તો હૈ પણ અભેદકી દૃષ્ટિમેં ભેદ દિખતે નહિ, એ અંદર ગુણ હૈ એ દિખતે નહિ એમ કહેતે હૈ, આ ભેદ હૈ એ તો વર્તમાન પર્યાયકા કહા. આહાહા ! પર્યાયકો પ્રાપ્ત હો વો આત્મા, તો ત્યાં દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર લગાયી હૈ, આહાહા ! ગજબ વાત ! ! એકેક ગાથા એકેક પદ કિતની ગંભીરતાસે ભરા હૈ. (શ્રોતાઃ– દર્શન જ્ઞાનકો પ્રાપ્ત હો વો આત્મા) જ્ઞાનકો પ્રાપ્ત હો એ તો પીછે લેગા, અહિંયા તો દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો તે આત્મા, પીછે લેગા કે જ્ઞાન તે આત્મા એ પીછે લેગા એ બી વ્યવહાર હૈ. ઇતના થોડા તો વ્યવહાર આયા બિના રહેતે નહિ. છતાં વ્યવહાર અનુસરણ કરને લાયક હૈ નહિ. અનુકરણ કરને લાયક આદરણીય હૈ નહિ. આહાહા !

અરે ! ચોરાશીના અવતારમાં અનંતકાળથી ડૂબી ગયો છે, ડૂબી રહ્યો છે, દુઃખમાં ડૂબી ગયો છે ઈ, એને દુઃખથી મુક્ત કરવા માટે, કરનેકો અભેદકો સમજાનેમેં, ભેદસે સમજાના એ સિવાય દૂસરી કોઈ ચીજ આતી નહિ. એ ભેદ તે ક્યા ? ઉસકા દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકા પરિણમન વો ભેદ, એ પરિણમનકો પ્રાપ્ત હો એ આત્મા. આહાહા ! થોડામાં પણ પરમ સત્ય હોના ચાહિએ ને ? આહાહા !

“ ઇસકા અર્થ યહ નહીં સમજના ચાહિએ, કયા કિયા ? ” કે વ્યવહારનયકો પરમાર્થકા કહેનેવાલા જાનકર, ઉસકા ઉપદેશ દિયા જાતા હૈ પણ ઉસકા અર્થ એ સમજના નહીં કે “ અહિંયા વ્યવહારકા આલંબન કરાતે હૈ ” આહાહા ! દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો એ આત્મા તો દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકા આલંબન કરાતા હૈ ઐસા નહીં. આહાહા ! (શ્રોતાઃ– ભેદ ઔર અભેદકી જાતિ તો એક હૈ) ભેદ હો ગયા, એ વસ્તુ વ્યવહાર હો ગઈ. પર્યાય માત્ર વ્યવહાર હૈ, દ્રવ્ય હૈ વો નિશ્ચય હૈ ને પર્યાય હૈ વો વ્યવહાર, ભલે નિર્મળ પર્યાય હો. આ નિર્મળ પર્યાયકી બાત કિયા ને ? દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો એ નિર્મળ પર્યાય હૈ. આહાહાહા ! (શ્રોતાઃ– પર્યાય ભી નિર્મળ અને દ્રવ્ય ભી નિર્મળ જાત એક હો ગઈ) એ અત્યારે બાત નહિ. અહીં તો જનાના કિ બાત કરના, જે ચીજ હૈ અંદર વસ્તુ મહા પ્રભુ અનંત ગુણકી સંપદાકા મહા મહેલ, મહેલ એટલે મહેલ, મેલ નહીં મહેલ, જે મહેલમેં અનંતી ચીજ સંપદા પડી હૈ, જેમ આ મહેલ હોતા હૈ ને જેમ ઘર વખરા ઘર વખરા હોતા હૈ ને ? કયા કહેતે હૈ ? ફર્નિચર. તો આ આત્મા ઐસા મહેલ હૈ કે ઉસમેં

અનંતા ફર્નિચર પડા હૈ. અનંત આનંદ, અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન ઐસા અનંતાનંત પણ વો સબ એકરૂપમેં હૈ, દ્રવ્યસે ભિન્ન હૈ નહીં. હવે ઉસકો ભિન્ન કરકે બતાના, તો નામરૂપી કથન કરકે કથન માત્રસે વ્યવહારસે કહેનેમેં આતા હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ?

આવો ઉપદેશ એટલે લોકોને એવું લાગે, કંઈ કરના ધરના કુછ નહીં ને આનંદ બહોત હૈ. આગ્રામેં એક પંડિત હતાં બાબુ એક કલાક સૂના, સભા મોટી બડી થી, પાટણીના મકાનની પાછળ જગ્યા હતી આ બાજુમાં એક વ્યાખ્યાન હુઆ (પંડિત) ઉભા હો ગયા. બડા આનંદકી બાત, કરના ધરના કૂછ નહિ ? અરે ! પ્રભુ, એમ કોઈ વ્રત કરના, ભક્તિ કરના, તપ કરના કુછ નહિ. અરે ! ભગવાન એની તો બાતેય ક્યાં છે અહિંયા ? વો ચીજ આત્માકે પ્રાપ્ત હો ઉસસે, એ આત્મામેં હૈ હી નહિ અને ઉસમેં હૈ નહિ ઉસસે પ્રાપ્ત કૈસે હો ? અહિંયા તો ઉસમેં હૈ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર સ્વભાવ તો ઉસસે ભી પ્રાપ્ત હો ઐસા નહિ કહા. પરિણતિસે એ પ્રાપ્ત હો એસા નહિ. ' જે ' પરિણતિકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, એ દ્રવ્ય હૈ. આહાહા !

આ તો સિદ્ધાંત હૈ ત્રણ લોકના નાથ. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર વીતરાગ. એક સમય, સેકન્ડનો અસંખ્યમો ભાગ ઉસમેં તીન કાલ એક સમયમેં તીન કાલ, આહાહા ! ઔર તીન લોક ઔર અલોક જાનતે હૈ, એ ભગવાનકી વાણી આ હૈ. આહાહા ! બાપુ, એ શું ચીજ છે ભાઈ, વો સંતો ! વાણી ભગવાનકી હૈ વો કહેતે હૈ કે માર્ગ તો ઐસા હૈ હમ (ને) ભી ઐસે જાના હૈ, ભગવાન ઐસા કહેતે હૈ, વસ્તુ ઐસી હૈ. આહાહા ! ક્યા ફૂરસદ નહીં, ધંધા આડે ફૂરસદ નહીં, ધર્મને નામે જાય તો ગજરથ ચલાવો ને મંદિર ને, આહા ! પચ્ચીસ પચ્ચીસ હજાર માણસ, હજાર હજાર માણસ વચ્ચે એકેક બેંડવાજા રથ નીકળેને ? અમારે રથ નીકળ્યો 'તો ને ત્યાં જયપુર ચાલીસ હજાર માણસ હારે, હમ થે ને તબ એકવીસ તો હાથી મોઢા આગળ, એકવીસ હાથી, હજાર હજાર આદમી બિચમેં એક એક બેન્ડ કેમકે લોકોને સંભળાય એવા હજાર આદમી હો પણ એ તો, બાપુ ! એ તો બહારની પ્રવૃત્તિ હૈ એ કાંઈ આત્માસે હોતી હૈ, ને આત્મા કરતે હૈ, તો હોતા હૈ ઐસા હૈ નહીં. આહાહા ! ઉસમેં લક્ષ હૈ કોઈકા તો એ શુભભાવ હૈ એ શુભભાવસે આત્મા પ્રાપ્ત હો ઐસા (ભી) નહીં. આહાહા !

અહીં તો દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રસે ભી આત્મા પ્રાપ્ત હો ઐસા અહીં કહા નહિ, કયુંકિ ઐસે તો જોર પર્યાય ઉપર જાયેગા ઉસકા, જો ચીજ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરૂપે પરિણમતી હૈ એ દ્રવ્ય આત્મા. આહાહા ! બહોત માર્ગ (મેં) ફેરફાર હો ગયા વીતરાગ માર્ગ જે જૈનદર્શન સનાતન. જૈનદર્શન તો આ હૈ. વ્યવહારકા આલંબન કરાતે હૈ ઐસા નહીં સમજના. અહિંયા ઐસા કહાને વ્યવહારકે દ્વારા હી પરમાર્થકો સમજ સકતે હૈ એ માટે વ્યવહારનયકો પરમાર્થકા કહેનેવાલા જાનકર ઉસકા ઉપદેશ કિયા જાતા હૈ.

ઇસકા અર્થ યહ નહીં સમજના ચાહિએ કે અહિંયા વ્યવહારકા આલંબન કરાયા, પ્રચ્યુત વ્યવહારકા આલંબન છૂડાકર પરમાર્થમેં પહોંચાતે હૈ. દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો એ આત્મા, તે દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રમેં આલંબન લેના હૈ ઐસા નહિ, એ જે ચીજ ઉસકો પ્રાપ્ત હોતી હૈ એ ચીજકા આલંબન હૈ. આહાહા ! અનંત અનંત કાળ ગયા, અનંત અનંત કાળ, શાસ્ત્ર તો કહેતે હૈ કે કોઈ રાગકા દોષ હો જ્ઞાનીકો ભી તો એ ઉસકે ખ્યાલમેં હૈ, તો એ રાગ છોડેગા ને

સ્થિર હોગા, પણ જિસકો હજી રાગ કયા, આત્મા કયા, પર્યાય કયા, ઇસકી તો હજી ખબરેય નહિ, આહાહા ! એ તો દર્શનભ્રષ્ટ હૈ, દર્શનભ્રષ્ટ, જ્ઞાનભ્રષ્ટ, ચારિત્રભ્રષ્ટ, ચારિત્રભ્રષ્ટ હૈ એ સીજેગા, દર્શનભ્રષ્ટ નહીં સીજેગા. આહાહા !

દર્શન પાહુડની ગાથા હૈ અષ્ટપાહુડમેં “ દંસણભટ્ટા ન સિજ્ઝંતિ ચરિયભટ્ટા સિજ્ઝંતિ ” ચારિત્રકા દોષ હોગા રાગકા તો ઉસકો ખ્યાલ હૈ કે મેરી કમજોરી, તો વો ભી છોડ કર સિદ્ધ હોગા પણ દર્શનભ્રષ્ટ હૈ જિસકે હજી પ્રતિતકા ઠેકાણાં નહિ, આહાહા ! વો તો જ્ઞાનસે ભ્રષ્ટ ને ચારિત્રસે ભ્રષ્ટ તીનોંસે ભ્રષ્ટ હૈ. સમજમેં આયા ? તો એ દર્શન કયા ચીજ હૈ, ઉસકી હજી ખબરેય નહિ. આહાહાહા ! ઔર વો દર્શન કૈસે પ્રાપ્ત હો, ઇસકી ભી ખબર નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? તો અહિંયા વ્યવહારકા ઉપદેશ દેના, ઐસા કહા, કિયા જાતા હૈ પણ ઇસકા અર્થ એ નહિ કે આલંબન કરાતે હૈ વ્યવહારકા, પર્યાયકા આલંબન કરાતે હૈ એમ નહીં. આહાહા ! ‘ પ્રચ્યુત ’, પણ ખાસ વ્યવહારકા આલંબન છોડાકર પરમાર્થમેં પહોંચાતે હૈ. આહાહા !

દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રકો પ્રાપ્ત હો એ આત્મા એમ બતાકર પર્યાયસે બતાયા ભેદસે, પણ ભેદ બતાતે હૈ અભેદકો. અભેદકી દૃષ્ટિ કરાના હૈ. આહાહા ! એ વિના ઉસકો સમ્યગ્દર્શન હોગા નહિ. એ બિના જનમ મરણકા અંત આયેગા નહીં. આહાહા ! સમજમેં આયા ? “ વ્યવહારકા આલંબન છૂડાકર પરમાર્થમેં પહોંચાતે હૈ ”, યહ સમજના ચાહિએ. ભેદસે, બતાયા તો ભેદકા આલંબન કરના ઐસે નહીં બતાયા. (શ્રોતાઃ છોડાવ્યો છે એ તો) છોડાવ્યો છે એ તો. આહાહા ! આઠમી ગાથા હુઈ.

***

વળી કોઈ એમ પણ કહેતા હોય છે– ‘ પર્યાય છે, તેનું જ્ઞાન કરવું જોઈએ ને ? પર્યાય જાણવી જોઈએ, પર્યાયને વિષય બનાવવો જોઈએ, અન્યથા એકાંત થઈ જાય. પર્યાય પણ વસ્તુ છે, અવસ્તુ નથી એમ શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે. કાર્ય તો પર્યાયમાં થાય છે ને ? પર્યાય વિના કાંઈ કાર્ય થાય ? આમ પર્યાયનો પક્ષ કરી પરસ્પર વ્યવહારના પક્ષ રૂપ ઉપદેશ કરીને મિથ્યાત્વ પુષ્ટ કરી રહ્યા હોય છે.

(પ્રવચન રત્નાકર ભાગ–૧ પાના નં. ૧૪૬ ૫૨)

ગાથાઃ ૯ - ૧૦

कथं व्यवहारस्य प्रतिपादकत्वमिति चेत्-

जो हि सुदेणहिगच्छदि अप्पाणमिणं तु केवलं सुद्धं।
तं सुदकेवलिमिसिणो भणंति लोयप्पदीवयरा।।९।।
जो सुदणाणं सव्वं जाणदि सुदकेवलिं तमाहु जिणा।
णाणं अप्पा सव्वं जम्हा सुदकेवली तम्हा।।१०।।जुम्मं।।

यो हि श्रुतेनाभिगच्छति आत्मानमिमं तु केवलं शुद्धम्।
तं श्रुतकेवलिनमृषयो भणन्ति लोकप्रदीपकाराः।।९।।
यः श्रुतज्ञानं सर्व जानाति श्रुतकेवलिनं तमाहुर्जिनाः।
ज्ञानमात्मा सर्व यस्माच्छ्रुतकेवली तस्मात्।।१०।।युग्मम्।

यः श्रुतेन केवलं शुद्धमात्मानं जानाति स श्रुतकेवलीति तावत्परमार्थो; यः श्रुतज्ञानं सर्व जानाति स श्रुतकेवलीति तु व्यवहारः। तदत्र सर्वमेव तावत् ज्ञानं निरूप्यमाणं किमात्मा किमनात्मा ? न तावदनात्मा, समस्तस्याप्यनात्मनश्चेतनेतरपदार्थपञ्चतयस्य ज्ञानतादात्म्यानुपपत्तेः। ततो गत्यन्तराभावात् ज्ञानमात्मेत्यायाति। अतः श्रुतज्ञानमप्यात्मैव स्यात्। एवं सति यः आत्मानं जानाति स श्रुतकेवलीत्यायाति, स तु परमार्थ एव। एवं ज्ञानज्ञानिनोर्भेदेन व्यपदिशता व्यवहारेणापि परमार्थमात्रमेव प्रतिपाद्यते, न किञ्चिदप्यतिरिक्तम्। अथ च यः श्रुतेन केवलं शुद्धमात्मानं जानाति स श्रुतकेवलीति परमार्थस्य प्रतिपादयितुमशक्यत्वाद्यः श्रुतज्ञानं सर्वं जानाति स श्रुतकेवलीति व्यवहारः परमार्थप्रतिपादकत्वेनात्मानं प्रतिष्ठापयति।

હવે, એ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે કે વ્યવહારનય પરમાર્થનો પ્રતિપાદક કેવી રીતે છે? તેના ઉત્તરરૂપ ગાથા સૂત્ર કહે છેઃ-

શ્રુતથી ખરે જે શુદ્ધ કેવળ જાણતો આ આત્મને,
લોકપ્રદીપકરા ઋષિ શ્રુતકેવળી તેને કહે. ૯.
શ્રુતજ્ઞાન સૌ જાણે, જિનો શ્રુતકેવળી તેને કહે;
સૌ જ્ઞાન આત્મા હોઈને શ્રુતકેવળી તેથી ઠરે. ૧૦.

ગાથાર્થઃ- [यः] જે જીવ [हि] નિશ્ચયથી [श्रुतेन तु] શ્રુતજ્ઞાનવડે [इमं] આ અનુભવગોચર [केवलं शुद्धम्] કેવળ એક શુદ્ધ [आत्मानम्] આત્માને [अभिगच्छति] સન્મુખ થઈ જાણે છે [तं] તેને [लोकप्रदीपकराः] લોકને પ્રગટ જાણનારા [ऋषयः] ઋષીશ્વરો [श्रुतकेवलिनम्] શ્રુતકેવળી [भणन्ति] કહે છે; [यः] જે જીવ [सर्वं] સર્વ

[श्रुतज्ञानं] શ્રુતજ્ઞાનને [जानाति] જાણે છે [तम्] તેને [जिनाः] જિનદેવો [श्रुतकेवलिनं] શ્રુતકેવળી [आहुः] કહે છે, [यस्मात्] કારણ કે [ज्ञानम् सर्वं] જ્ઞાન બધું [आत्मा] આત્મા જ છે [तस्मात्] તેથી [श्रुतकेवली] (તે જીવ) શ્રુતકેવળી છે.

ટીકાઃ- પ્રથમ, “ જે શ્રુતથી કેવળ શુદ્ધ આત્માને જાણે છે તે શ્રુતકેવળી છે ” તે તો પરમાર્થ છે; અને “ જે સર્વ શ્રુતજ્ઞાનને જાણે છે તે શ્રુતકેવળી છે ” તે વ્યવહાર છે. અહીં બે પક્ષ લઈ પરીક્ષા કરીએ છીએઃ- ઉપર કહેલું સર્વ જ્ઞાન આત્મા છે કે અનાત્મા ? જો અનાત્માનો પક્ષ લેવામાં આવે તો તે બરાબર નથી કારણ કે સમસ્ત જે જડરૂપ અનાત્મા આકાશાદિ પાંચ દ્રવ્યો છે તેમનું જ્ઞાન સાથે તાદાત્મ્ય બનતું જ નથી (કેમ કે તેમનામાં જ્ઞાન સિદ્ધ જ નથી). તેથી અન્ય પક્ષનો અભાવ હોવાથી જ્ઞાન આત્મા જ છે એ પક્ષ સિદ્ધ થાય છે. માટે શ્રુતજ્ઞાન પણ આત્મા જ છે. આમ થવાથી ‘ જે આત્માને જાણે છે તે શ્રુતકેવળી છે ’ એમ જ આવે છે; અને તે તો પરમાર્થ જ છે. આ રીતે જ્ઞાન અને જ્ઞાનીના ભેદથી કહેનારો જે વ્યવહાર તેનાથી પણ પરમાર્થમાત્ર જ કહેવામાં આવે છે. તેનાથી ભિન્ન અધિક કાંઈ કહેવામાં આવતું નથી. વળી “ જે શ્રુતથી કેવળ શુદ્ધ આત્માને જાણે છે તે શ્રુતકેવળી છે ” એવા પરમાર્થનું પ્રતિપાદન કરવું અશક્ય હોવાથી, “ જે સર્વ શ્રુતજ્ઞાનને જાણે છે તે શ્રુતકેવળી છે ” એવો વ્યવહાર પરમાર્થના પ્રતિપાદકપણાથી પોતાને દૃઢપણે સ્થાપિત કરે છે.

ભાવાર્થઃ- જે શાસ્ત્રજ્ઞાનથી અભેદરૂપ જ્ઞાયકમાત્ર શુદ્ધ આત્માને જાણે છે તે શ્રુતકેવળી છે એ તો પરમાર્થ (નિશ્ચય કથન) છે. વળી જે સર્વ શાસ્ત્રજ્ઞાનને જાણે છે તેણે પણ જ્ઞાનને જાણવાથી આત્માને જ જાણ્યો કારણ કે જ્ઞાન છે તે આત્મા જ છે; તેથી જ્ઞાન-જ્ઞાનીનો ભેદ કહેનારો જે વ્યવહાર તેણે પણ પરમાર્થ જ કહ્યો. અન્ય કાંઈ ન કહ્યું. વળી પરમાર્થનો વિષય તો કથંચિત્ વચનગોચર પણ નથી તેથી વ્યવહારનય જ આત્માને પ્રગટપણે કહે છે એમ જાણવું.

પ્રવચન નં. ૩૨ ગાથા ૯ - ૧૦ તા. ૧૨-૭-૭૮

આગે પ્રશ્ન હોતા હૈ કે વ્યવહારનય પરમાર્થકા પ્રતિપાદક કૈસે હૈ, વ્યવહાર પરમાર્થકા કહેનેવાલા કૈસે હૈ ? કહેતે હો વ્યવહાર અને પરમાર્થકા કહેનેવાલા કહેતે હો, છોડને લાયક કહેતે હો અને છોડને લાયક ચીજ પરમાર્થકો બતાતી હૈ એમ કહેતે હો ! આહાહા ! હૈ ? પ્રશ્ન હૈ વો અંદર. “ કથં વ્યવહારસ્ય પ્રતિપાદકત્વમિતિ ચેત્ ” સંસ્કૃત હૈ સંસ્કૃત હૈ.

પ્રશ્ન એ હોતા હૈ કે વ્યવહારનય, પર્યાયસે ભેદસે દ્રવ્યકો બતાયા ઐસા વ્યવહારનય પરમાર્થકો બતાતે હૈ તો પરમાર્થકા પ્રતિપાદક કૈસે હૈ ? પરમાર્થકા કહેનેવાલા કઈ રીતે હૈ વો ? ઉસકે ઉત્તર સ્વરૂપ કયા કહેતે હૈ ? જિસકે હૃદયમેં ઐસા પ્રશ્ન ઉઠયા ખ્યાલમેં આકર કે તુમ વ્યવહારસે પરમાર્થકો કહેનેવાલા કહા, તો એ ક્યા હૈ ? કઈ રીતે ? પરમાર્થકો કહેનેવાલા વ્યવહાર, જો વ્યવહાર છોડને લાયક હૈ, અનુકરણ લાયક નહીં, વો પરમાર્થકો કહેનેવાલા હૈ એ કૈસે હૈ ? ઐસે જિસકો

અંતરમેં પ્રશ્ન ઉઠયા હૈ જિજ્ઞાસાકા ઉસકો આ ઉત્તર કહેનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા ? જિસકો એ સમજકર અંદર પ્રશ્ન ઉઠયા કે વ્યવહાર પરમાર્થકા પ્રતિપાદક કહેનેવાલા કૈસે ? વ્યવહારસે પરમાર્થ હોતા હૈ એ તો બાત નહીં. વ્યવહારસે પરમાર્થ આત્મા હોતા હૈ એ તો બાત નહીં. પણ વ્યવહારસે પરમાર્થ કહેનેવાલા વ્યવહાર હૈ, એ કૈસે ? આહાહા !

આમાં ગોટા વાળે બધાં જુઓ વ્યવહારસે પરમાર્થ પ્રાપ્ત હોતા હૈ. એણે કયા કહા ? વ્યવહાર તો બતાતે હૈ પરમાર્થકો, વ્યવહાર વ્યવહારકો બતાતે હૈ એ બાત નહીં. આહાહા ! વ્યવહારનય વ્યવહારકો લક્ષ કરાતે હૈ ઐસા નહીં, પરમાર્થકો કહેનેવાલા હૈ એ કૈસે હૈ ? ઉસકા ઉત્તર

जो हि सुदेणहिगच्छदि अप्पाणमिणं तु केवलं सुद्धं।
तं सुदकेवलिमिसिणो भणंति लोयप्पदीवयरा।।९।।
जो सुदणाणं सव्वं जाणदि सुदकेवलिं तमाहु जिणा।
णाणं अप्पा सव्वं जम्हा सुदकेवली तम्हा।।१०।।जुम्मं।।

શ્રુતથી ખરે જે શુદ્ધ કેવળ જાણતો આ આત્મને,
લોકપ્રદીપકરા ઋષિ શ્રુતકેવળી તેને કહે.૯.
શ્રુતજ્ઞાન સૌ જાણે, જિનો શ્રુતકેવળી તેને કહે;
સૌ જ્ઞાન આત્મા હોઈને શ્રુતકેવળી તેથી ઠરે.૧૦.

ગાથાર્થ લઈએ, જો જીવ હી નામ નિશ્ચયસે ખરેખર વાસ્તવ નામ ખરેખર શ્રુતજ્ઞાનકે દ્વારા, ભાવાર્થમાં તો એમ લેશે સાધારણ ભાઈ ભાવાર્થમાં, શાસ્ત્ર જ્ઞાનસે એમ પાઠ લીધો, ભાઈ ભાવાર્થમાં, પણ એમ નથી. અહિંયા તો ભાવશ્રુતજ્ઞાનથી સીધા આત્માકો જાનતે હૈ. પછી શાસ્ત્રજ્ઞાન એટલે આમ લેના.

જે જીવ વાસ્તવમેં ખરેખર શ્રુતજ્ઞાનકે દ્વારા ભાવ, દ્રવ્યશ્રુત તો નિમિત્ત હૈ, પણ ભાવશ્રુત જ્ઞાન જો હુઆ અપના આત્માકો પકડનેકે લાયકવાળા(કો) ભાવશ્રુતજ્ઞાન હુઆ. આહાહા ! ઈસ શ્રુતકે દ્વારા અનુભવગોચર, અનુભવગમ્ય, કેવળ શુદ્ધમ્, કેવળ એક શુદ્ધ, એક શુદ્ધ આત્મા ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા, દ્રવ્યશ્રુત તો નિમિત્ત હૈ પણ અંદર ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા " શુયેણ અભિગચ્છઈ " ! જે અપના આત્માકે સન્મુખ હોકર ' અભિ ' નામ સમસ્ત પ્રકારે અનુભવ કરતે હૈ, ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા વસ્તુકે સન્મુખ હોકર સમસ્ત પ્રકારે અનુભવ કરતે હૈ. આહાહા ! ક્યા કહેતે હૈ ? વસ્તુ જો હૈ વસ્તુ, અનંત ગુણકા અભેદ વસ્તુ(આત્મદ્રવ્ય) વો જો ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા સીધા અનુભવ કરતે હૈ એ તો નિશ્ચય શ્રુતકેવળી હૈ. હૈ ?

કેવળ એક, કેવળ શુદ્ધમ્ છે ને ? કેવળનો અર્થ એક શુદ્ધ, આહા ! શ્રુત જ્ઞાનકે દ્વારા આ અનુભવગોચર-અનુભવગોચર, અનુભવગમ્ય કેવળ એક શુદ્ધ આત્માકો અભિગચ્છન્તિ-સન્મુખ હોકર જાનતા હૈ. અંતર્મુખ હોકર(અહા) અંતર્મુખ હોકર, ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા અંર્તમુખ હોકર જે કોઈ આત્માકો કેવળ શુદ્ધમ્ એક શુદ્ધરૂપ વસ્તુ. આહાહા ! એકરૂપ શુદ્ધ ઉસકો ભાવશ્રુત જ્ઞાન દ્વારા જાનતા હૈ ઉસે લોક પ્રદીપકરા લોકકો પ્રગટ કરનેવાલા સંતો મુનિઓ, શ્રુતકેવળી કહેતે હૈ. આ

શ્રુતકેવળીકા અર્થ, કોઈ વિશેષ જ્ઞાન હો ગયા હૈ ઉસકી યહાં બાત નહીં. આહાહા ! જિસને આત્મા ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા દ્રવ્યશ્રુતમેં વો કહા હૈ, દ્રવ્યશ્રુતમેં વો કહા હૈ, ઐસા ભાવશ્રુત(જ્ઞાન) હુઆ હૈ, અને ભાવશ્રુત દ્વારા ભગવાન પૂર્ણાનંદ આત્માકો સન્મુખ હોકર સમસ્ત પ્રકારે–સમસ્ત પ્રકારે, ચારે બાજુસે આત્માકો અનુભવતે હૈ. આહાહા ! ઐસે અનુભવી જીવકો ‘ ઋષીશ્વર ’ લોકના જાનનેવાલા ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાનનેવાલા કેવળીઓ અથવા ઋષીશ્વરો સંતો એને નિશ્ચય શ્રુતકેવળી કહેતે હૈ. સમજમેં આયા ? આહાહાહા !

ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા જાનનેમેં આયા ને ઇતના ? ઈ દ્વારાનો અર્થ ઈ કે સીધા આમ જાનતે હૈ ભાવશ્રુતસે જાનતે હૈ ને ? ભાવશ્રુતસે જાનતે હૈ ને ? એને અંદરમાં ભેદ નહિ પણ અહીં સમજાનેમેં કયા કરે ? ભાવશ્રુત આ હૈ ને મૈં ઉસકો જાનતા હૂઁ ઐસા ઉસમેં ભેદ નહિ. પણ સમજાનેમેં કયા કરે ? આહાહાહા ! અહીંયા ભાવાર્થમેં શાસ્ત્ર જ્ઞાન દ્વારા કહેતે હૈ, કહેગા. ઉસકા અર્થ યે હૈ કે શાસ્ત્રકા જ્ઞાન યે એમ કહેતે હૈ, શાસ્ત્રકા તાત્પર્યમેં યે કહેતે હૈ કે તેરા શ્રુતજ્ઞાન જો ભાવ હૈ યે વીતરાગી પર્યાય હૈ, ઉસકા ઉસકે દ્વારા અનુભવ આત્માકા કરતે હૈ. ભાવશ્રુત દ્વારા અનુભવ કરતે હૈ આત્માકા. સમજમેં આયા ? (શ્રોતા : દ્રવ્યશ્રુત દ્વારા નહીં કરતે હૈ ભાવશ્રુત દ્વારા કરતે હૈ) ભાવશ્રુત, દ્રવ્યશ્રુત નહીં, દ્રવ્યશ્રુત તો બાહ્ય નિમિત્ત હૈ, એ ચીજ જરી લિયા હૈ દ્રવ્યશ્રુતમેં ઐસા કહા હૈ દ્રવ્યશ્રુતમેં ભી ઐસા કહા હૈ, અપદેશ સંત મજ્ઝં, આયા ને ? અપદેશ સંતમજ્ઝં.

પંદરમી ગાથા તકરાર હૈ ને ઓલા વિદ્યાનંદજી કહે છે કે ‘ અપદેશ ’ એટલે અખંડ પ્રદેશ ઐસા હૈ નહીં. વિદ્યાનંદજી હૈ ને બહોત ભાષણ કરતે હૈ લોકમાં એ અપદેશકા અર્થ અભી નયા કર્યા. શ્રુતજ્ઞાનસે, અહીંયા. અપદેશકા અર્થ અખંડ પ્રદેશ ઐસા બાત હૈ નહીં. અપદેશકા અર્થ કથન હૈ, એ જયસેન આચાર્યની ટીકામાં લિયા હૈ પંદરમી ગાથામાં અપદેશ એટલે કથન, શ્રુત, દ્રવ્યશ્રુત, દ્રવ્યશ્રુતમેં ભી એ કહા હૈ કે આત્માકો અબદ્ધસ્પૃષ્ટ દેખે તે સમકિતી હૈ ને તે જિનશાસનકા જાનનેવાલા હૈ, ઐસા દ્રવ્યશ્રુતમેં ભી ઐસા કહા હૈ અને ભાવશ્રુત દ્વારા ભી યેહિ જાનતે હૈ. ભાવશ્રુત દ્વારા ભી અબદ્ધસ્પૃષ્ટ આત્માકો જાનતે હૈ એ જૈનશાસનકો જાનતે હૈ આહાહાહા !

અજાણ્યાને તો એવું લાગે કે આ કઈ જાતની વાત હશે આ. આપણે તો ભક્તિ કરીએ, દેવ દર્શન કરવા હંમેશા, સાધુને આહાર આપવા, ભોજન કરવું કરાવવું. આહાહા ! અરે, એ ચીજ જ નથી ભાઈ, આ એ ચીજ તો અંદર ભગવાન આત્મા દ્રવ્યશ્રુતમેં ભી એ કહા કે દ્રવ્યશ્રુતકા સાર તો વીતરાગતા હૈ, ચારેય અનુયોગોંકા અને ભાવશ્રુતજ્ઞાન એ વીતરાગી પર્યાય હૈ, આહાહા ! શ્રુતજ્ઞાન પણ વીતરાગી પર્યાય હૈ, એ ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા આત્માકા અનુભવ કરતે હૈ, એ સમકિતી શ્રુતકેવળી હૈ, એણે સબ શાસ્ત્રકા સાર જાન લિયા. આહાહા ! સમજમેં આયા ? (શ્રોતાઃ શ્રુતજ્ઞાન દ્વારા આત્માકો જાણે એ નિશ્ચયશ્રુત કેવળી). નિશ્ચય શ્રુતકેવળી વસ્તુ, વસ્તુ જાણે ઈ. ઉસે લોકને પ્રગટ જાનનેવાલા કેવળી અથવા સંતો નિશ્ચય શ્રુતકેવળી કહેતે હૈ, આહાહા !

જો જીવ સર્વ શ્રુતજ્ઞાનકો જાનતા હૈ જ્ઞાનકો જાનતે હૈ જ્ઞાન ઉપર લક્ષ હૈ ભાવશ્રુત હોં. આહાહા ! ભાવશ્રુતજ્ઞાનકો જાનતે હૈ. આહાહા ! જાનતા હૈ ઉસસે જિનદેવ લ્યો અહીં જિનદેવ

કહા ત્યાં લોક પ્રદીપકરા કહા એ તો એનો એ અર્થ છે, એને જિનદેવ શ્રુતકેવળી કહેતે હૈ વ્યવહાર. ત્યાં વ્યવહાર લેના, એ જ્ઞાનકો ભાવજ્ઞાન હોં જાના વો વ્યવહાર શ્રુતકેવળી હૈ ! પણ એ શ્રુતજ્ઞાન દ્વારા આત્મા જાના એ નિશ્ચય શ્રુતકેવળી હૈ, ઇતના ભેદ બતાયા. સમજમેં આયા ?

(શ્રોતાઃ- એસા નહીં લેના કિ સારા લોકને જાણે એ વ્યવહાર શ્રુતકેવળી) એ અહીં જ્ઞાનમાં જે જ્ઞાન હૈ એ જ્ઞાનકો હી સર્વ જ્ઞાન જ કહેનેમેં આયા હૈ, ભલે થોડા જ્ઞાન હો પણ સર્વ જ્ઞાન, સર્વકો જાને, પૂર્ણકો જાનનેવાલા જ્ઞાન તો જ્ઞાનકો હિ સર્વ જ્ઞાન કહા. એ જ્ઞાન ભી વ્યવહાર શ્રુતકેવળી હૈ જ્ઞાન ભી, સમસ્ત જાના ઉસકે, વ્યવહારમેં ભી ઉસસે કયું કે - જાનના તો આત્માકો ઉસે ત્યાં જ્ઞાનકો જાને એ વ્યવહાર હૈ, જ્ઞાન આત્માકો જાને એ નિશ્ચય હૈ ઇતના ભેદ હૈ. આહાહા !

શ્રુતકેવળી કહેતે હૈ, કયોં ? કે જો જ્ઞાન સબ આત્મા હી હૈ, દેખો જ્ઞાન સબ આત્મા હૈ. એ સારા જ્ઞાન હી હૈ ભલે થોડા હો પણ એ જ્ઞાન સબ, એ આત્મા હૈ, જ્ઞાન એ આત્મા હૈ, એમ બતાના હૈ ને ? આહાહા ! કયુંકિ જ્ઞાન સબ, ' સબ ' શબ્દ પડયા હૈ ને ? ભલે જો જ્ઞાન થોડા હો ભાવશ્રુત પણ છતાં ઉસસે સારા આત્મા જાનનેમેં આતા હૈ, એ કારણે થોડા શ્રુતજ્ઞાનકો ભી સબ શ્રુતજ્ઞાન કહા, સબજ્ઞાન કહા, સમજમેં આયા ? કયા કિયા ? કે પહેલે તો જો અપના ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા અપના આત્માકો જાના, મૂળ તો એ જાના ઉસકો કેવળી, ઋષીશ્વરો, નિશ્ચય પરમાર્થ કેવળી હૈ, શ્રુતકેવળી પરમાર્થ એમ કહા. પણ વો ઉસકે જાનનેકી જો પર્યાય હૈ, ઓર જાનનેકી પર્યાયમેં તો સર્વ પૂર્ણ એ હી જાનનેમેં આતા હૈ ઐસા જ્ઞાનકો હી સબ જ્ઞાનકો હી દ્રવ્ય શ્રુતકેવળી એને વ્યવહાર શ્રુતકેવળી કહેનેમેં આતા હૈ. આહાહા ! સમજમેં આયા ? આહાહા !

એ ' સબ ' કીધુંને કે મોટા પૂર્ણને જાણવાનું છે ને ભલે એ જ્ઞાન થોડું, પણ એ સબ જ્ઞાન હી હૈ, જ્ઞાન સબ એ જ્ઞાનકો સબકો જાને એ વ્યવહાર શ્રુતકેવળી ઔર જ્ઞાનસે આત્માકો જાને એ નિશ્ચય શ્રુતકેવળી હૈ ઉસમેં ને ઉસમેં દો હૈ. આહાહા !

અહીંયા તો રાગ શુભ કરે તો એ વ્યવહાર હૈ ઐસા કહા હી નહીં, જે જ્ઞાન સારા પૂર્ણ આત્માકો જાનનેકી તાકાત રખતે હૈ, એ જ્ઞાનકો હી ' સબ ' જ્ઞાન કહા, સમજમેં આયા ? આહાહા ! કયોંકિ જ્ઞાન સબ આત્મા હી હૈ, ઇસલિયે એ જીવ શ્રુતકેવળી હૈ વ્યવહાર, એ જીવને શ્રુતકેવળી કહેના, જ્ઞાનકો જાનતે હૈ જ્ઞાનમેં સારા આત્મા જાનનેકી ચીજ હૈ એ જ્ઞાનકો જાનતે હૈ એ વ્યવહાર શ્રુતકેવળી ઔર જ્ઞાનસે ભગવાનકો(નિજાત્માકો) જાને એ નિશ્ચય શ્રુતકેવળી ઉસકી ટીકા કરેગા. આહાહા !

પ્રમાણવચન ગુરુદેવ.

* * *